

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 13

15 Հոկտեմբեր 1892

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԵԼԵԿԵԱՆ

Պատր. Ալի Տառաճեֆ Թիֆ. 20

1892

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿՈՂՈՄՊՈՍ.—Յ. Վ. ԲՅԱԼԷԱՆ
2. ՍՏՈՒԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ. (Շաբ. և Ժեբ) — Ս. Վ. ՆԱԿԱՐԵԼԵԱՆ:
3. ԳՍԻԱՌԱԿԱՆ ԲԱՐԲԱՌՈՑ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ.—(Շաբ. և Ժեբ) Ս. Ա. Հ.
4. ՎԻՄԱՓՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԻ.—Ն. Մ. Վ. Ա.
5. ՈՒՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ. — Ն. Մ. Վ. ԱՅԷԼԵԱՆ.
6. ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ.— Ն. Վ. Մ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Երրորդ Տարի

թիւ 13

15 Հոկտեմ. 1892

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿՈԼՈՄՊՈՍ

Ս. ՍՏԵՓԱՆԻ ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ

(Ի ՍԱՂԱՄԱՆՔ)

Մինչդեռ Եւրոպա, Ամերիկա եւ Կաթողիկէութիւնն համօրէն մեծամեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն արդի ժամանակաց ամենաերեւելի գէպքերէն միոյն չորրորդ հարիւրամակը տօնելու, պէտք է որ Քրիստափոր Կոլոմպոսին վերաբերող ամեն ինչ ընթերցասէր ժողովրդեան, եթէ ոչ հաճելի, գէթ հետաքրքրաշարժ ըլլայ Վասն որոյ, այն արուեստական, գրական, գիտական հրաշալի յիշատակարանին, որ ի պատիւ եւ ի փառս հոյակապ «Լա» պիտի կանգնուի երկուց աշխարհաց միջեւ, փափաքելով մեր փոքրիկ աշխատանաց ատաղձը նուիրել, ձեռնարկելովնք ուրիշ համեստ ուսումնասիրութեան՝ զոր այսօր «Պատկեր» հանդիսիս միջոցաւ տամք ի հրատարակութիւնս

Սաղամանք՝ Սպանիոյ հետաքրքրաշարժ քաղաքներէն մին է ըստ ամենայն հանգամանաց, Լի զմայլելի յիշատակօք եւ շինուածովք անցելոյն՝ սոն քաղաքն իւր վրայ կը հրաւիրէ հնախոյզ հնախօսի բոլոր ուշադրութիւնը։ Այդ ոստանին նշանաւոր

վայրերէն մին է անշուշտ Ս. Ստեփանի մենաստանն՝ մերձ ի գեղեցկակերան Սուրբ-Պաւղոս:

Դոմինիկեան կրօնաւորաց սոյն մենաստանին յարակից չէնքի մը մէջ հաստատուած է գաւառական թանգարանը, որ շատ մը հաղուագիւտ, այլ մեծաւ մասամբ անծանօթ հրաշակերտներ կը պարունակէ: Բայց, այժմ, մենք, ոչ թէ արուեստական իրաց ճաշակէն մղեալ սոյն մենաստանը պիտի երթանք. այլ Քրիստոսիոր Կոլոմպոսի ի Ս, Ստեփան բնակած միջոցին հոն թողուցած յիշատակները հաւաքելու համար: Մենք այն անձանցմէ եմք, որոց համար հողոյ մը պատմութիւնը աւելի յանկուցիչ, աւելի սրտաշարժ բան մը ունի, քան ճակատամարտից եւ յաղթանակաց պատմութիւնը: Ոյր վասն, Կոլոմպոսի կենաց մէջ, զաղափարի յղացման ժամանակը, անստուգութեանց ժամանակը պաշտօնական գիտութեան վարդապետացը դէմ մղած պայքարին ժամանակը մանաւանդ զմեզ կը հետաքրքրէ եւ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ, քան նոր աշխարհի մը գիւտին, յաջողութեանց, յաղթանակին ժամանակը: Հոգեբանական ուսումնասիրութեամբ, մենք՝ ծաղրեալ, նախատեալ, անարգեալ եւ գրեթէ ինքիմէ կասկածող Կոլոմպոսը նախամեծար կը համարինք յարեւմուտս բոլոր գտնուած երկիրներու փոխարքայ Կոլոմպոսէն, Քասթիլլայի մեծ սպարապետէն եւայլն: Ի՞նչպիսի սրտայոյզ դէպքերու ակահատեւ եղաւ Ս. Ստեփանի մենաստանին այն սենեկիկը յորում, այրն հոյակապ՝ փայտեայ աթոռի մը վրայ նստած եւ աչքերը սեւեռած այն քարտէսին եւ երկրագնդին վրայ՝ ուր իւր մատն յառաջնութեայ՝ դժած էր հետեւելու ճանքան՝ կը հարցնէր անձամբ անձին թէ արդեօք լուսոյ օրը հուսկ ուրեմն չէր ծագած, թէ իւր Բնիկէնք վերջապէս համոզելու պիտի յաջողէր, կամ թէ արդեօք անհամբերութեան, թերեւս կատականաց քմծիծաղով գլինքը պիտի ընդունէին:

Այո, Սաղամանքի այդ մենաստանին մէջ Կոլոմպոս՝ յարզը չճանչցուած հանձարին ամեն անձկութիւնները ունեցաւ: Բայց առ Դոմինիկեանս գտած հիւրամիժար ընդունելութիւնը մարմննոյն եւեթ չէր, այլ եւ իսկ սրտի: Երբ նա բանակցութեանց սրահէն կը դառնար վիճաբանած, այլ չհասկցուած, իր հարցաքննիչներու եւ թերեւս ինքն իր առջեւ իսկ փոքրկացած եւ նուազած, գտաւ նա միշտ ի Դոմինիկեանս, որք յառաջնմէ օրէ անտի հաւատ կ'ընծայէին իրեն, այն նեցուկը, այն մխիթարու-

Թիւնը՝ որուն կը կարօտէր: Եւ ահա այս է որ Ս. Ստեփանի մենաստանին փառքն ու պարծանքը համարուելու է:

Unus erat mundus. «Duo sint!» ait ille. Fuere.

Մի էր աշխարհ: «Երկու լիցին» ասաց Կոլոմպ, եւ եղին:

Քրիստափոր Կոլոմպոսի չափ ոչ ոք տաղտուկ եւ դառնութիւն ունեցած է: Ուրեմն, ռուսի էր նմա այն վերամարդկային, անկուր քաջասրտութիւնը զոր եցոյց յանձին, ոչ թէ նաւարկելու համար դէպ յանձանօթին այն խաւարկուած ծովու վրայ՝ որոյ անունն եւեթ սարսափ կ'ազդէր, այլ յուսարկել, յուսահատ չըլլալու համար այնպիսի ձեռնարկէ մը զոր առհասարակ յիմարական կ'անուանէին: Գերմարկայն ըսի, զի իւր ոյժը ի վերուստ էր: Կոլոմպոս ի սկզբանէ գործի նախախնամութեան զանձն կը դաւանէր, եւ միշտ այնպէս դաւանեցաւ: Եւ այս՝ իւր նկարագրին նուազ հետաքրքրաշարժ կողմերէն մին չէ, ուստի կ'արժէ որ ասոր վրայ քիչ մը ծանրանանք:

Քրիստափոր ջերմ եւ եռանդուն հաւատացեալ մի էր: Կրօնական գաղափարն, անհաւատից դարձն՝ իւր ունին ու միտքը գրաւած էին: Քրիստոսի այն խօսքերն թէ «գնացէք, Աւետարանը քարոզէցէք ընդ ամենայն երկիր» եւ որոնք ժեշդ դարուն մէջ այնքան Լուսնոտանացի ճանապարհորդներ մղեցին դէպ յանձանօթ վայրեր, այդ խօսքերն մեծ երկրախոյզիս մեղ թողած գրաւոր գործոց մէջ յաճախ յիշուած են: Իւր փաստերէն մին ալ այս էր՝ զոր անդադար կը յեղեղէր թէ ի Սաղամանք թէ՛ այլուր, եւ ստէպ կը կրկնէր Սաղամանուադ Մարգարէին աս խօսքը «ընդ ամենայն երկիր եւ բարբառ նոյա»: Նա այնպէս համոզուած մեռաւ թէ ըստ իւր կարողութեան մարգարէութիւնը կատարած էր եւ թէ յայդ իսկ ծնեալ էր:

Յայտմ մասին իւր համոզումն այնքան բացայայտ էր որ, այս դիտմամբ եւ մտօք սրբազանն եւ արտաքին հեղինակները միշտ կը կարգար, եւ այնչափ հատուծիւն տուցած էր որ իւր ժամանակի մարդիկներէն շատ քիչեր իրեն չափ տեղեակ էին դասական հնութեանց: Կոլոմպոսի մտայն վրայ մեծ տալանորութիւն ըրած էր Սենեկայի սա խօսքը «Venient annis saecula seris . . . Ապագայ դարուց մէջ օր մը պիտի դայ, յորում Ուիկէանն նիւթական խոչընդոտներէն զերծ, ընդարձակ գաւառ մը ի յայտ պիտի ածէ: Տէթիւս (Thétys) (1) նորանոր երկիրներ

(1) Ըստ գլխացանկան Սպարտաք ծովու:

պիտի գտնէ, եւ Թուղէ (Thoulé) (1) այլ եւս աշխարհիս ծագը պիտի չըլլայ» Այդ հատած Կոլոմպոսի ուշադրութիւնը մասնաւորապէս գրաւած էր, իւր մատենին մէջ երկիցս զայն ընդօրինակած է իւր ձեռքով:

Բայց սակայն Կոլոմպոսի ուսումնասիրած գիրքն էր մասնաւոր՝ հռչակաւոր Պետրոս տ'Ալլի Վարդապետին, որ 1410ին Քանպրէի Եպիսկոպոս եղաւ, յօրինած Պատկեր աշխարհի անուն մատենանը: Սոյն մատենին մէկ օրինակին մէջ, որ Սէվիլի արքայական մատենադարանին մէջ կը պահուի եւ որոյ լուսանցքը հաւանականագոյնս Կոլոմպոսի ձեռամբ գրուած ծանօթութիւններով եւ գծագրութիւններով զարդարուած է, ի Գլուխն Յաւիտենի Ողբերգութեան կը գտնուին հետեւեալ խօսքերն, որոնց վրայ կը յենուր մեր նաւարկողն առանց իւր հակառակորդաց աչքերն բանալ կարենալու «մէկ բեւեռէ դէպ ի միւս բեւեռ երթալով, ծովը կը տարածուի ընդ մէջ վերջին սահմանաց Սպանիոյ եւ սկզբան Հնդկաց աշխարհին. երկրիս երեք չորրորդ մասը ջուրը կը ծածկէ, վասն զի Սրբեւելքը Սրբեմուտքի շատ մերձ է»:

Այս բանս մեղի այսօր շատ պարզ կ'երևի, բայց այն ժամանակ այսպէս չէր, եւ Քրիստափոր Կոլոմպոսը մը եղաւ, թէ Կրօնային թէ մարդկային իմաստով. Նա նոր Աշխարհը տեսաւ, վասն զի քրիստոնէական հաւատքին շահելու անխիղճ անհամար ժողովուրդներ տեսաւ երեւակայութեամբ. եւ բովանդակ իւր կեանքը գոգչեա անցուց իւր համոզումները այլոց հազորդելու ջանալով:

Ամենուրեք, հակառակ իւր բերած գիտական իրական ապացոյցներու, զինքը անմիտ ապուշի տեղ կը դնէին: Լուսնոտանացիք դարէ մը ի վեր զԵւրոպա կը սքանչացունէին իրենց աշխարհագրական գիւտերով: Բայց՝ արի՛ տես որ նոյն իսկ ի Լիսպոն, հռչակաւոր Նաւարհի Հենրիկոսի հայրենեաց մէջ, Կոլոմպոսի ծրագիրը յաջողութիւն չգտաւ: Այսու ամենայնիւ, Քրիստափոր մեծ համբաւ հանած էր ի քաղաքին իբրեւ յաջողակ, ճարտար նաւավար, իբրեւ քաջ յօրինող աշխարհացոյց տախտակներ եւ երկրագունտեր: Բայց սակայն իւր յայտնած

(1) Հին ազգաց Եւրոպիոյ Հիսթորիոյն իողմէ ասիոյ հետաւոր ճանչցուած էրէիքն էր, զոր այժմեան աշխարհագրագէտք Իսլանդոյի իղլիս համարեն լինել:

գաղափարը այնքան յանդուգն էր որ նոյն իսկ Լուսինասիրացի-
ները խրաչեցուցի:

Եւ որովհետեւ մեր ղիտաւորութիւնը Քրիստաւոր Կոլոմ-
պոսի ամբողջ պատմութիւնը գրել չէ, ոյր վստան նորա կենաց
ինչ ինչ հանդամանացը վրայ համառօտ ակնարկ մը նետելը
բաւական կը համարինք: Գիտենք թէ Կոլոմպոսի զարմանալի,
այլ տարաբախտ ծրագիրն վայրագար առաջարկուեցաւ ի ձէնովա,
յՍնդզիա եւ ի Վենետիկ: Խեղճ մարդն դարձաւ վերստին յափու-
նըս Ուլիսանու աչակոսի ողորմելի վիճակի մը մէջ որ, ստիպուե-
ցաւ օր մը մնաստանի մը դռնը բախել կոտոր մը հաց խնդ-
րելու իւր որդւոյն համար՝ որ քաղցէն անստապ կը մեռնէր եւ
չէր կրնար այլեւս քայլել:

Կոլոմպոս ողորմութիւն կը խնդրէր մուրացկաններէն, վստան
զի Հռաքիլայի մնաստանն, մերձ ի Բալոս, յՍնտալուսիա, Ս.
Փրանկիսկոսի կարդէն էր:

Մենաստանին մեծաւորը պարզ եւ քարեփրտ մարդ մ'ըլ-
լալով, այդ անծանօթ անցաւորը քովը պահեց, միտքը իմացաւ
եւ զայն իրեն բարեկամ ըրաւ: Սպանիա այս խեղճ կրօնաւորին
պարտական է իւր յՍմերիկա ունեցած բոլոր ոտալուածները:
Քրիստաւոր մնաց ընդ երկար ի Հռաքիլա, եւ մեկնելու պա-
հուն Փրանկիսկեանց մօծաւորէն ընծայութեան թուղթ մի ունէր
ուղղեալ առ խոստովանահայրն Իզապելլա թագուհւոյն, որ յայն-
ժամ ի Քորտուա Փելրզինանդոս թագաւորին քով կը գտնուէր,
այդպէս խառնուելով կարի դրաղած էին Սպանիոյ մէջ ունե-
ցած պատերազմներով, եւ ուշադրութիւն չըրին ցնցոտիք զվե-
ցած մարդուն՝ որ մուրացկան արեղայի մը յանձնարարականով
կը ներկայանար:

Այսու հանդերձ. Կոլոմպոսի ոտքը ասպանդակի վրայ էր,
եւ երբ 1486ին միջոցները, արքունիքն դնաց ի Սաղամանք,
Քրիստաւոր ուրիշ նոր յանձնարարականներով եկաւ հոն, ուր
արդէն ճանչցուած էր այն վեհապետներէն որոնց ձեռնադրու-
թիւնը կը խնդրէր վերստին:

Կոլոմպոսի ի Սաղամանք բերած նամակներն զրուած էին
երեւելի եւ նշանաւոր անձնաւորութիւններէ, որպիսիք էին
Քասթիլլայի արքունի երեւտարանին ընդհանուր տեսուչն, Սըր-
բազան Քահանայապետի նուիրակն, արքայազն իշխանաց դա-
տիարակն Աղեքս. Գերալտինի, որոնց Հռաքիլայի մեծաւորն
զԿոլոմպոս յանձնարարած էր: Շնորհիւ այսպիսի յանձնարարա-

կանաց՝ Բրիտափոր՝ Թոլէտի Արքեպիսկոպոս եւ Սպանիոյ մեծ Կարդինալ՝ Բետրոյ Կոնզալէզ տը Մենաողայի առաջեւ ընդունելութիւն գտաւ։ Սա բովանդակ թագաւորութեան առաջին անձնաւորութիւնն էր, եւ այն ատենէն Կոլոմպոսի պաշտպանն եղաւ։

Բրիտափոր վեհապետաց առջեւ ելաւ առանց ժպրհութեան, այլ վեհանձն մեծանձնութեամբ, որով նոցա համակրանքը չափեցաւ, զի Սպանիա եւ մեծանձնութիւն ի միասին կ'ընթանան։ Այս յիսուն տարեկան մարդն, որ երկար ժամանակէ ի վեր մեծ խորհուրդ մը յղացեր էր եւ այնու եւեթ կը զսպէր, չէր ներկայանար իբրեւ բախտախնդիր ոք, այլ իբրեւ առաքեալ՝ որուն նախախնամ Տեսչութենէ բարձր պաշտօն մը յանձնուած էր, իբրեւ սգործի ընտրեալ ի վերուստ ի կատարումն իւրոց խորհրդոց»։

Փերտինանտոս ընդ ազօտ նշմարեց ճշմարտութիւնը, այն սքանչելի ծրագիրը՝ զոր յարդիւնս ածելու համար իրմէ ձեռննտուութիւն եւ օգնութիւն կը խնդրուէր, որ պիտի հաւասարէր եւ թերեւս պիտի նսեմացընէր Լուսիտանիոյ ծովային փառքը, առարկայ այնքան տենչանաց։ Այլ թագաւորն ի վարանս տարակուսանաց էր, որոշողութիւն մը տալէն յառաջ ուզեց ձեռնհաս դատաւորաց խորհուրդ հարցնել որոնք այն ժամանակի ամենամեծ զինավաճառներն կը համարուէին։ Ուստի բովանդակ Սպանիոյ համբաւաւոր աստղագէտները եւ աշխարհագիրները ի ժողով գումարեց, ուր Կոլոմպոսի տեսութիւնները պիտի լսէին եւ պէտք եղածը պիտի որոշէին։ Պաշտօնական գէորգիան հետ չաւրուիլը միշտ աղէկ է։

Զժպտինք... Այլ մտածենք մանաւանդ Պեռնարտէն տը Սէն-Բիէռի սա խորիմաստ խօսքը «Մեր բնութեան տկարութիւնը այնպէս է որ Բեր յեթին Ժորժիանը ճշմարտութիւն կը կարծենք»։ Ժողովն որ գումարեցաւ ի Սաղամանք, Ս. Ստեփանի մենաստանին մէջ, ականաւոր մարդիկներէ բաղկացեալ էր։ Գիտունք թէ Սաղամանքի համալսարանը այնպիսի փայլուն վիճակի մէջ էր որ Փարիզի համալսարանը անկէ ուսուցիչներ կը խնդրէր։ Բայց Բրիտափորի հարցաքննիչներն առ հասարակ անջնջին նախապաշարումով կու գային եւ զինքը չլսած արդէն դատապարտած էին։ Այս այն ժամանակն էր յորում իւրաքանչիւր ոք բանամրցութիւն [thèse] կ'անցընէր։ Զաժնայն իբրեւ գէորգիան ... եւ շայնք էն էն իբրեւ»։ Կոլոմպոսի գործքը ճիշդ այս-

պիտի շալոյ Ինչ Ինչ Իրաց ճառող վարդապետաց հետ էր, այն-
պիտի բաներ՝ զորս գիտական խնդրոց մէջ երբեք մոռնալու
չէ, եւ որով կ'ըլլայ որ առաջին օրը իբրեւ ցնորական ինչ նկատ-
ուող բանը՝ հետեւեալ օրը ճշմարտութիւն կ'ըլլայ:

Կոլոմպոս Ս. Ստեփանի մենաստանին մէջ՝ Դոմինիկեանց
քով հիւրընկալուած էր: Այս կրօնաւորներն մեծ սիրով զինքը
ընդունած էին եւ ուշի ուշով զինքը կը լսէին: Ուստի մեծ յոյս
ունէր որ իւր այնքան փափաքած յաջողութիւնը պիտի կարե-
ւոր ձեռք բերել, երբ բացուեցան յանձնաժողովի նիստերն, որք
Ս. Ստեփանի է Խորոյ (De profundis) կոչուած ժողովարանին
մէջ տեղի ունեցան:

Տակաւին կը յուցընեն այն դուռը՝ ուստից այրն հոյակապ
մտած էր ի ժողովարանն, ուր արդէն յանձնաժողովը—քիչ
մնաց դատարանը պիտի գրէի—կը գումարուէր: Միթէ Կոլոմպոս
գրեթէ ամբաստանեալի մը պէս չէր նկատուէր:

(Շարայարեկի)

ՅՈՎՀ. Վ. ԲՕԼԱԹԵԱՆ

ՄՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար) եւ վերջ

Առաջին դասն նոյնասեռ ծնունդներ յառաջ կը բերէ, եւ սոքա ըստ իրենց կարգին. հակադարձ եղանակաւ հաստատական իմաստից փոխարէն կ'ունենամք մերժողական իմաստներ. այսպէս, կեանք եւ մահ, բարի եւ չար, շարժումն եւ դադար, ոյս եւ խաւար, առատ եւ սղակատ, շինել եւ ավերել, ծագ եւ գոգ, բարձր եւ խոնարհ, նմանասեռ լեզուաց մէջ, եւ երբեմն մի եւ նոյն լեզուի մէջ իսկ նման եւ կամ մերձաւոր բառերով կը գործածին:

Այսպէս մեր լեզուի մէջ հասարակ եղած գործածութիւն մը, ցրտիկէ, (ցուրտ եւ կէզ) որ ընդդիմադիր արմատոց ծնունդ է՝ ἀργός արագ եւ դանդաղ միանգամայն կը նշանակէ. Πελός սեռաւ, սլաւական Bielի հակադարձն, որ կը նշանակէ ճերմակ: Ժառն որ կը նշանակէ չէանալ, նոյն լեզուի մէջ տարբեր առմամբ կը նշանակէ կեանք, Ժառնի ցրտան այսինքն ծլի, բողբոջի, ընծիւղէ:

Այս կոչուած է 'ի զիտնոց հակաշանակ, Enantiosémie յունական Ἐναντίος (ընդդէմ, հակառակ) եւ σηνανω (նշանակել) բառերէ բարդուած:

Այս մասին մանրամասն քննութիւնն կատարած են Döderlein եւ Kanne. Իսկ Bopp կը համարի թէ շատ բառերու առաջին իմաստք փոփոխութիւն կրելով ըստ մտաց՝ հակառակ իմաստ մը առած ըլլան. եւ այս արհամարիլի չէ, մանաւանդ երբեմն, զոր օրինակ Ժառն բառն հայ լեզուի՝ Ժառ կը նշանակէ այլոց մէջ. հէթանոս յունական՝ որ ժողովուրդ ըսել է՝ կրօնական նշանակութիւն մը կուտայ այժմեան հայ ականջաց:

Բարբարոս բառն որ օտարական ըսել է՝ սրչափ հեռի նշանակութիւն առած է. աստի յունական առածն Πάρις ἡ Ἑλληνιστὶς βαρβάρους (Բարբարոս՝ որ չէ Հելլէն) . — Սանսկրիտն կ'ըսէ Bar կամ Varbaras օտար, իրանն Barbār

չաղակրատ. արաբն Balbal չիոթութիւն. թուրքն Barabar միասին, խառն. եւ այլն:—Սակայն հականշութեան բերաւոր օրինակք կ'ըստիպեն զմեզ հաւատալ աներկբայ այդ օրինաց գոյութեան:

Վերոյիշեալ անդրադարձութեանց շահաւէտ լուծումն խըզ-ճամիտ աշխատութեամբ ստուգաբանական հայերէն լեզուի բառարանի մը յօրինմամբ կրնամք ակնկալել: Ընդհանուր տեսութեամբ մը տռհառարակ հայկական լեզուի բառերն հետեւեալ կարգաւ՝ լեզուական եւ ժամանակագրական դասաւորութեամբ կրնամք կարգել:

Ա. Բնիկ արիական կամ զուտ հայածին արմատականք.

Բ. Առաջնոց խառնուրդն եւ բաղադրութիւն ընդ իրեարու:

Գ. Արեաց հասարակաց կամ նոյն ցեղին ոմանց սեպհակա-նութիւնք:

Դ. Այապիսեաց ընդ իրեարու կամ ընդ այլս կազմած ածանցք եւ բարդութիւնք:

Ե. Անորոշք.

Զ. Օտարածինք եւ սոցա գործածութիւնք եւ բարդութիւնք ընդ վերնոց:

Առաջին դասն՝ ըստ իս, հայկական բառարանին սրանչելի մի մասն կազմելէ յետոյ, նաեւ ամենէն ընդարձակ մասն պէտք է լինի: Հայածին արմատականք ոչ միայն մեր լեզուի մէջ՝ այլ եւ առհասարակ արիական սեռին մէջ պէտք է ինդրուին, թէ եւ կերպ կերպ փոփոխութեանց ենթարկուած. վասն զի միոյ աղբեր ջուր է զանազան սափօրներու մէջ ամփոփուած. 'ի մի բան ըսել կ'ուզեմ՝ հայկականին հպատակել սանսկրիտն, լուրջ քննութեամբ:

Երրորդ դասն կու տայ մեզ այն բառերու կոյտն՝ որոյ սովորած եմք մեք օտար անունն առաւ սխալմամբ. այդ ամեն բառք որ Իրանին եւ Պարթեւին եւ Հայուն հասարակ գործածութիւնք են՝ սխալ է բացարձակ կարծելն՝ թէ յիրանեանց այդ փոխանցած լինի Հայերենի մէջ:

Ընդհակառակն. վասն զի մերթ եւս փոփոխ կերպարանաւ հայկական արմատական լինելն կ'ըստուգուի:

Անստոյգք կամ Անորոշք մի միայն մեր լեզուի սեպհակա-նութիւնն չէ. յոյնն եւ լատին՝ որ արեական ցեղի զլիսաւոր ներկայացուցիչներէն են՝ նոյնաձեւ բաղաթիւ օրինակներ կու տան մեզ:

Miklosich իւր Lexicon paloes lavenico-graeco-latinum (Vienna 1865) զրոյ մէջ բազմաթիւ օրինակներով կը հաստատէ մեր ըսածն. Canini, Studii istorice asupra originei natiunii rumane, (Bucuresci 1858) հետեւեալ անդրադարձութիւնն կ'ընէ.— «Յունական բառերու ստուգաբանութեան մէջ այնպիսի արմատներու կը հանդիպիմք՝ որք 'ի սպառ ջնջուած պէտք է համարուին. այդ արմատներէ զատ կան նաեւ շատեր՝ որք թէեւ յունական կերպարանք առած են՝ սակայն օտարամուտք են»։ Պղատոնի խօսքն «Շատ բառեր Յոյնք յօտարաց ('ի բարբառոսաց) առած են», պէտք է պղատոնականերս բացատրել. օտար ըսելով իմաստաւէրն կը հասկընայ ինչ որ յոյն է, սակայն այսօր գիտութիւն աւելի հաշտարար միջոցաւ մը այդ բարբարոսներն եւ անճիւղներ յոյնն եւ լատինն՝ ազգական եւ հարազատ հոգակած է. վերջնոց դուրսէ իրաւամբ սակաւ մի խորթացելոյ անուն տալով։ Այդ բառերէն շատերն՝ զորս պղատոնական վճիռն օտար համարած է՝ ինքնին իսկ արիական բառեր են։

Ստուգաբանութեան համար յաջողակ գլուխներ հնութիւնն մեղ պարգեւած է, ոչ յոյնն եւ ոչ լատին եւ ոչ այլ ազգաց հմուտք նշանաւոր հանդիսացած չեն յայդմ. նորոց մէջ ոչ ամենն յարդելի եւ ոչ շատերն հետեւելի են։

Նոյն այս է եւ 'ի մեղ։

Հայ լեզուի վրայ ամենէն աւելի արմատական քննութեամբ աշխատողն եղած է Տէրվիչեան Հ. Սևր. Վրդն «Հնգեւրոպական նախալեզու» եւ «Լեզու» գրութեամբքն. սակայն հայ լեզուաքննին չկրնար այդ գրութիւնքն իր օրինաւոր ընդունիլ. իսկ ինձ անհար է ընդունիլ լեզուաքննութիւն մը՝ յորում առաջին ծնունդն կրտսերագունին ցուցմամբն հաստատուի, մեր ինդրոյն մէջ՝ ըստ իմ բացարձակ համոզմանս՝ հայ լեզուն արիական նախալեզուի անդրանիկ ծնունդն է, իսկ սանսիրիտն՝ զենդականն եւ այլք՝ կրտսերագոյնք. ուստի մեր լեզուի քննութեան մէջ՝ ինչպէս եւ արիական առհասարակ բարբառոց համար՝ հայերէնն արմատական համարելու եմք եւ զորս վերայ կանոններն եւ քննութիւնքն ճշդել։ Յիշեմք նշանաւոր հեղինակի մը անդրադարձութիւնքն.—

«Յունական անստոյգ բառ մը քննելու համար սանսիրիտի եւ զենդականի մէջ պրպտելն միայն միթէ բաւական է.— Ոչ.— Եւ ինչո՞ւ.— ահա պատճառն։

Յոյնք ծնօղ են քաղաքականութեան թէ իրենք ալ յայլոց ընդունեցին: Դիտելի է որ բանի մը ծնունդ տուողն՝ անունն ալ միասին կու տայ: Յոյնք չեն քաղաքականութեան ծնօղն, այլ օտարներէն ընդունելով ծաղկեցուցին զայդ: Նախնոյն Ելլադայի առաջին անունն Պեղասգիա էր, արդէն իսկ ծաղկեալ եւ բարգաւաճ վայր մը. Պեղոպոնէս իւր հնազոյն կոչումն պահած է դեռ եւս Մարէա. որոյ արմատն ալբանիական եւ բուլղարական More բառն է, որ է մարդ: Սակայն միթէ պէտք չէ՞ աստ յիշել թէ պեղասգեանք Եգիպտոսի հետ սերտ յարաբերութիւն ունեցած են, եւ սոքա ընդ Արիս, ընդ Նարուսկացիս, եւայլն:

Ուստի եթէ Պեղասգեանք ինքնին քաղաքականութեան ծնօղ եղած են չըսեմք՝ պատմական ուղղութենէ չլեզելու համար, պէտք է որ յեգիպտոս մասնմք զայն ինչորեւ, համարձակիմք սակայն պնդել յեգիպտոս նախնի արիականաց գաղութն. ուստի ըստ հետեւեալ կարգին՝ պեղասգեան, եգիպտական, արիական լեզուաց մէջ պրպտելու եմք յունական անծանօթ բառն կամ արմատն, եւ աւելի պատճառ մը՝ զի արիական սերունդ է յունական արիւնն եւ լեզուն:—

Հարկ կը դատիմք յաւելուլ աստ, զի հայկական ռամկականն շատ աւելի հին եւ շատ աւելի հարուստ լեզու մ'է քան զգրաբարն. (1) ուստի յանցանքս խոստովանիմ՝ երբ ըսեմ թէ ամենայո՞ր Վիճակ մ'է՝ հայ աշխարհաբարն բարեոքելու փոյթ չընելով՝ զուտ գրաբարի ուշ դնել, եւ կամ վերջնոյն օրինօք առաջինն կանոնել, եւ կամ երկոցունց խառնածինն իբր ընդունելի լեզու մի գործածել: Պէտք չէ չիտթիլ զի մեր խօսքն հիմնականին վրայ է:

Նշանաւոր լեզուաքննիք գիտել կու տան հնազոյն առասպելներու յատկացեալ բառերու բազմադիմի իմաստքն, եւ այդ զանազան նշանակութիւններն հիմնական պատճառ կը կարծեն զիւցական առասպելներու կազմութեանն: Եւ ոտուգիւ, քանի որ համասու ժողովրդեան սերունդք այլեւալ պարագայից բերմամբ՝ մի եւ նոյն բառն՝ փոքրիկ փոփոխութեամբք՝ նոյնանիչ կամ նման իմաստներու սեպհականելով կը գործածեն, կամ նոյն այդ հասարակաց բառն բոլորովին տարբեր իմաստներով կը շեշտեն եւ կը վարեն, եւ այսօր հնաւանդ պատմութիւն մը այդ

(1) Պարկէբէ Խեփագիրութեան համախոհ չէ յօդաւորագրոյն այս գաղափարին:

բառին զգանազան դիմօքն մեզ կը ներկայացունէ սքանչելի վէպեր, ինչ կրնամք խորհիլ:

Ահա Նաբէլէ բառն, որ զողջեւ հայ չէ ըսեմք. ինչ անդրադարձութիւն ունիմ՝ ես զայն կը գրեմ. Հայերէն Նեբէլ բառն ունիմ հաւասար Նաբէլ բառի, ըստ որում նարկիսն գեղեցիկ գեղին է ընդհանրապէս. սանսկրիտ Նեբա հաւասար է ջրոյ, եւ Նաբ հաւասար հայերէն Բոյր բառի, (անոյշ հոտ): Եւ ահա աստի ծագած վէպն— Նարկիս անուն գեղեցիկ երիտասարդ մը ջրոյ մէջ իր դէմքն նայելով՝ սիրահարեցաւ ինքն իրեն, ուստի իսկոյն յայդ անոյշ ծաղիկ փոխակերպեցաւ:— Ահա մարդն՝ վստիմ զի զանդիկն եւ սանսկրիտն Նաբ կ'ըսեն մարդու. ահա ջաբն, Բոյրն եւ Գոյնն, որք առասպելին սկիզբն եղեր են. եւ կամ գուցէ 'ի հակառակէն՝ պատմութիւն լինելով՝ իմաստից զանազանութիւնն անտի ծագած ըլլայ:

Արդեօք գիտողութեան արժանի չէ՞ մաբա բառն որ փոքրիկ ձեւափոխութեամբ՝ արեւելեան շատ լեզուաց մէջ հետեւեալ զանազան նշանակութիւններն առած է, ումանց մէջ Խոռ, այլոց մէջ օյ, կիսոց մէջ մահ, եւ յայլս որպէս եւ 'ի մեզ մաբա նշանակելով: Սոյն այս լեզուաքննական երեւոյթն ինչ հաղորդութիւն ունի Ծննդոց մէջ յիշատակեալ նախամարդոց եւ նոցա անկմանն հետ:

Բնութեան եւ ոգւոյ ծննդեան եւ յառաջացման գիտութիւնք՝ առանց աստղագիտութեան խոր խաւարի մէջ են՝ ըսած են իմաստունք. անհնարին աշխատութիւն եւ անընկճելի սովնութիւն պէտք է արդարեւ այս ճիւղին հետեւողաց համար, վստիմ զի անհուն է միջոցն, բիրտ եւ անմշակ է հողն— սակայն՝ «Որչափ որ ուշ՝ այնչափ անոյշ» է պտուղն. վերջ բանիցս կը յիշեմք իմաստնոյն խօսքն՝ «Արմատ գիտութեան զառն՝ այլ պտուղ նորա քաղցր»:

Բերա Կ. Պոյսի
2 Սեպտ. 92

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԲԱՐԲԱՌՈՑ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՅՆՆ

(Շարայարութիւն եւ վերջ)

Ը

Բոժան

Ոսկ. խողովակի նման երկաթը հալքը վազքը-
նելու համար

Բոպածք

Ոսկ. փուքին ծայրը անցուցած կըր խեցին

*
* *

Ց

Յաթկտուք

Տղայոց գլուխը ելած խոցեր

Յամբեփեց

Ոչ ախորժելի պաղուկ մարդ

Յաւանածիկ

Յաւել չդիմացող պղտիկ ցաւը մեծցնող

Յրդեղին

Բաց դեղին գոյն

*
* *

Փ

Փառիչ

Կտաւը տալինին վրայ փաթթելիք գործի
Փռւռ մարբելու փոշի վար առնելու երկայն
Փարսիչ ծայրը չափութ կամ աղուեսու պոչ ան-
ցուցած

Փարսիչ

Լորիւր անցնելիք ցիցը

Փեղեղ

Դէմի ակռաները ընկած

Փեռատ

Քամին ծայրը ամբցնել, մարդ ծեծել

Փերփինել

Խածողով և ուռլով ուտելիք

Փոխինտ

Շաւ չարօխի փոկով կարկտան

Փոկլուստ

Փոկով կարկտելը

Փոկլտեղ

Կոյանոց ած. մեղպերէիք

Փողոցք

Հօտին ոչխարներուն տերերը

Փոռնակ

Տերև

Փուր

Ստորին որովայն

Փոքրփոր

Բ. կարմիր տակ ած. բաճան

Փշագեղ

Տղայոց ճակտին թողուցած մազը

Փռչիկ

Բ. խոտ մըն է աճառի նման կը փրփրի

Փրփրիկ

Լծան վրայի կրկին գամերը

Փքիք

Փեռ
Փէռ
Փալտուն
Փէլփէլ
Փաթթոց
Փէռ կրիչ
Փոթ
Փօթ

Փոխ
Փոտուղ

Քաղհան ընել
Քաղոց
Քամոց
Քարեոց
Քարնակ
Քարմաղ
Քարման
Քարխոց

Քարիչք
Քարլաթ
Քարքամ
Քարքալան
Քերիչք
Քերուկ
Քածիծաղ
Քթվըտիլ
Քճքճել
Քոթոթ
Քոթլայել
Քոլիկ
Քոռիկ
Քուզուլայ
Քսուր ընել
Քօլիկ
Քօսնիքօսր
Քրթիկ

Օդածաղիկ
Օլրծուն
Օրնել
Օրքնձող

ՎԵՐՁ

Եղան պայտի գամ
Կախուած կղպաքին լեզուն
Կաշիէ լայն կապ համետր ետեւէն կապելու
Ոսկ. ստակի նման արծաթի զարդ
Թելը վրան պլլած գտւաղանը
Փէռ կտրելիք գործի
Ոտքի կւմելը

Ոսկ. կամարի պորտը

Կաղնի ծառին պտուղը

*
* *

Ք

Արտը մաքրել
Յուլիս ամիսը
Կաթը գամելիք պղտիկ ձարմաղ
Բ. խոտ մի է ծաղիկով Պարս. քապապայ
Չարոխին փոկէ կապը
Խոշոր ծակերով մեծ մաղ
Բուրդ մանելիք գործին
Քարէ փլաստուած եղանց պճեղները տճ. գա-
րատապան
Հաւերու ստամոքսը
Քարերը սրելու լաթ
Քարի տակ քամուած քաղցուենի
Գետինը քարերը քսելով քաշքռտել
Տաշտին խմորը քերող երկաթի ծմակ
Քերիչքով ժողուած խմոր
Քթին տակէն ժպտիլը
Ոջիլ ժողուել, ոջիլներէ մաքրել
Շիւղով խառնել աւելուկը աղբիւսը
Աըջու լակոտ
Ատել ձանձրացրնել
Առանց կօտօշի այծ
Մէկ տարուան ուլ
Բ. տճ. տովայիթթիլիք
Մանր մանր բաներով զբաղիլ
Եղան գամի կաղպար
Գլուխը կախ ժրժրալով ամթապարտ երթալ
Դժուարածամ ամուր միս

Օ

Ծղ. Ծաղկի մը տնուն է,
Կրկին և կրկին ամուր ոլլրած,
Որայն սայլին բառնալ,
Օրհնելու համար սայլին վրայ դրուած վանդա-
կածե փայտերը

Ս. Ա. Հ.

ՎԻՄԱՓՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԻ

Անկիւրիայէն կը հաղորդեն «Պատկեր» Հանդիսիս Խմբագրութեան հետաքրքրական լուր մի, այս է Վիմափոր հին Եկեղեցւոյ մի գիւտը: Մեր թղթակիցն, Գեր. Յովսէփ վարդապետ Պահապանեան, որ հրամանաւ Արհի. եւ Գեր. Տեառն Յովհաննու վիճակաւոր Եպիսկոպոսի Անկիւրիոյ՝ այդ Եկեղեցւոյ մէջ Սուրբ Պատարազը մատուցած է, նոյնին նկարագրին հետ յատակագիծն եւս առաքած ըլլալով, հանդիսիս մէջ գործութեամբ կը հրատարակեմք:

Անկիւրիայէն 16 հազարամէդր (քիլոմէդր) հեռի եւ նորին հարաւային-արեւմտեան կողմն, Քէսիք-Թաշ եւ Սթանօզ հայաբնակ գիւղերու մօտ, Սթանօզ եւ Էնկիւրիւ Սուեռու կոչուած գետերն իրարու խառնուելով՝ բաւական լայն խորշ մի կը ձեւացնեն: Ընչդ այդ տեղն, գետին աջակողմն, սեպածեւ ժայռերէ բաղկացած բաւական բարձր բլուր մի կայ, որոյ գագաթն ալաժարիներով եւ վայրենի թփերով ծածկուած է: Սոյն այս բլրոյ կողն, գետին երեսէն իրր 15-16 մէդր բարձրութեամբ, կարծր ապառաժներու մէջ քառակուսի կէս մէդր ծակ կամ անձաւի բերան մի կը նշմարէին այն ամայի ձորին մէջ թափառող սակաւթիւ ճանապարհորդը: Այդ խորհրդաւոր բերանն Սթանօզի եւ Քէսիք-Թաշի բնակչաց, որպէս եւ ամեն այլ տեսողաց, հետաքրքրութեան նիւթ մի եղած էր, եւ ամենքն կը միաբանէին, յանդիշատակ ժամանակաց հետէ, զայն եկեղեցւոյ մը դուռ կամ մուտքը կարծել, եւ այսպէս եւս կը յորջորջէին, սակայն ոչ ոք կը համարձակէր հոն մտնել անձամբ ստուգելու համար թէ ի՞նչ էր այդ: Եւս առաւել զի ապառաժին դժուարին դիրքն եւ տարւոյն մեծազոյն մասն յորդառատ վտիտ զետն զայն գրեթէ անմատչելի կ'ընէին: Միայն ամառուան ջերմ ամսոյ մէջ, երբ ջրերն նուազելով անցքն կարելի կ'ըլլար, Սթանօզի եւ Քէսիք-Թաշի մանուկ հովիւներէն սրտոտներն եւ ճարպիկներն, իրեւմեծ քաջութիւն, անհնարին դժուարութեամբ հոն կ'ընէին, եւ երբ այդ մուտքին առջեւ հասնէին, ահով եւ դողով հազիւ թէ ներս նայուածք մի կը նետէին, եւ սարսափմամբ ետ կը դառ-

նային, եւ այսպէս այդ խորհրդաւոր տեղն կը մնար միշտ ան-
ծանօթ, եւ որովհետեւ Անկիւրիոյ երկաթուղւոյ գիծն ստիպ-
եալ էր այդ բլրոյ ստորոտէն անցնիլ, ուր գետն կը զրաւէր,
վասն որոյ հարկ կը լինէր գետը 10-15 մէդր հեռու մղել իւր
հինաւորաց անկողինէն, եւ այլ անկողին փորել, ուստի կարե-
նար հոտիլ, զոր եւ մեծ աշխատանօք կատարեցին: Բաց աստի,
հարկ եղաւ գետին հին անկողինը ահագին քարերով լեցնել եւ
հարթել, հողակոյտներ զիղել, եւ երկաթուղւոյ համար գետին
նոր անկողնոյն քով քարափն շինել, այս գործերն հմուտ ճար-
տարագետաց հանճարին, մեծաքանակ գումարներու եւ անթիւ
գործաւորաց աշխատանաց շնորհիւն յաջողութեամբ աւարտեցան:
Եւ զի յիշեալ ապառաժ բլրոյ կողն գտնուող այդ մշտաբաց
մուտքն ամենայն գործաւորաց համար միշտ հետաքրքրութեան
առարկայ մի եղած էր, ասոնցմէ ոմանք, եւ ի մասնաւորի Մ.
Պարալ Աւստրիացի Հրեայն եւ Մ. Մօրօզլինի ուղղառ ճարտա-
րագետն բլրոյն վերայ ամուր ցից մի կը հաստատեն, եւ նոյնին
երկայն չուան մի կը կապեն, եւ այդ չուանին ծայրէն դէպ ի
վար կախուելով մեծաւ զգուշութեամբ, կիջնեն մինչեւ այն
տեղ, ուր էր այդ բացուածքն կամ մուտքն: Եւ ճրագներ վա-
ռելով եւ ամենայն զգուշութեամբ ներս կը մտնեն, եւ ամենքն
միաբերան եւ մեծաւ զարմացմամբ կը գոչեն «Եկեղեցի է»: Միւս
գործաւորք զայս լսելով, նոքա եւս նոյն կերպով կիջնեն ի
քարայրն, եւ նոյն բանը կը հաստատեն թէպէտեւ անոնց մէջ
կային Իտալացի, Գաղղիացի Գերմանացի եւ այլ ազգերու եւ
տարբեր կրօնից պատկանող գործաւորք, սակայն ամենքն միա-
բերան կը հաստատեն թէ արդարեւ այդ անձաւն ժամանակաւ եկե-
ղեցի եղած էր. ուստի կը փափաքին նոյն եկեղեցւոյ մէջ Պա-
տարագ մատուցանել տալ:

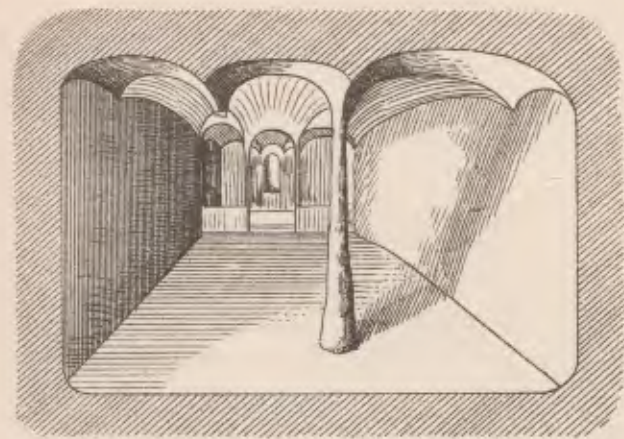
Եկեղեցւոյն գիւտն ներկայ տարւոյս Մարտ ամսոյն մէջ
եղած էր. այլ որպէս զի Քահանայն կարող ըլլար զիւրաւ այդ
քարայրն մտնել, գործաւորք քանի մի հարիւր դահեկան ծախք
ընելով եւ իրենք աշխատելով, եւ երկաթուղւոյ ընկերութեան
գործիները եւ վառօդը գործածելով բլրոյն կողմն վրայ անձուկ
ճանապարհ մի կը շինեն, եւ կը հաստատեն 23 աստիճան բարձր
սանդուխ մի, եւ քարայրին բերանը եւս փոքր մի կը մեծցունեն:
Այս գործերը աւարտելէ յետոյ, գործաւորք Անկիւրիոյ Արհի.
Յովհաննէսեան Եպիսկոպոսէն կը խնդրեն որպէս զի իրենց
Քահանայ մի առաքէ, որ Աւագ Հինգշաբթի օրն նոյն Մատրան

մէջ պատարագ մատուցանէ: Թէպէտեւ յիշեալ Արհի. Եպիսկոպոսն նոյա փափաքը սիրով եւ հաճութեամբ կընդունի, այլ զանազան պատճառաց համար կը ստիպի յետաձգել, եւ վերջապէս կը հրամայէ վերոյիշեալ Գեր. Պահապանեան Յովսէփ վարդապետին երթալ պատարագել այդ նորագիւտ եկեղեցւոյն մէջ՝ Մայիս ամսոյ առաջին օրն: Աստ կը թողումք խօսիլ վերոյիշեալ Գեր. վարդապետը:

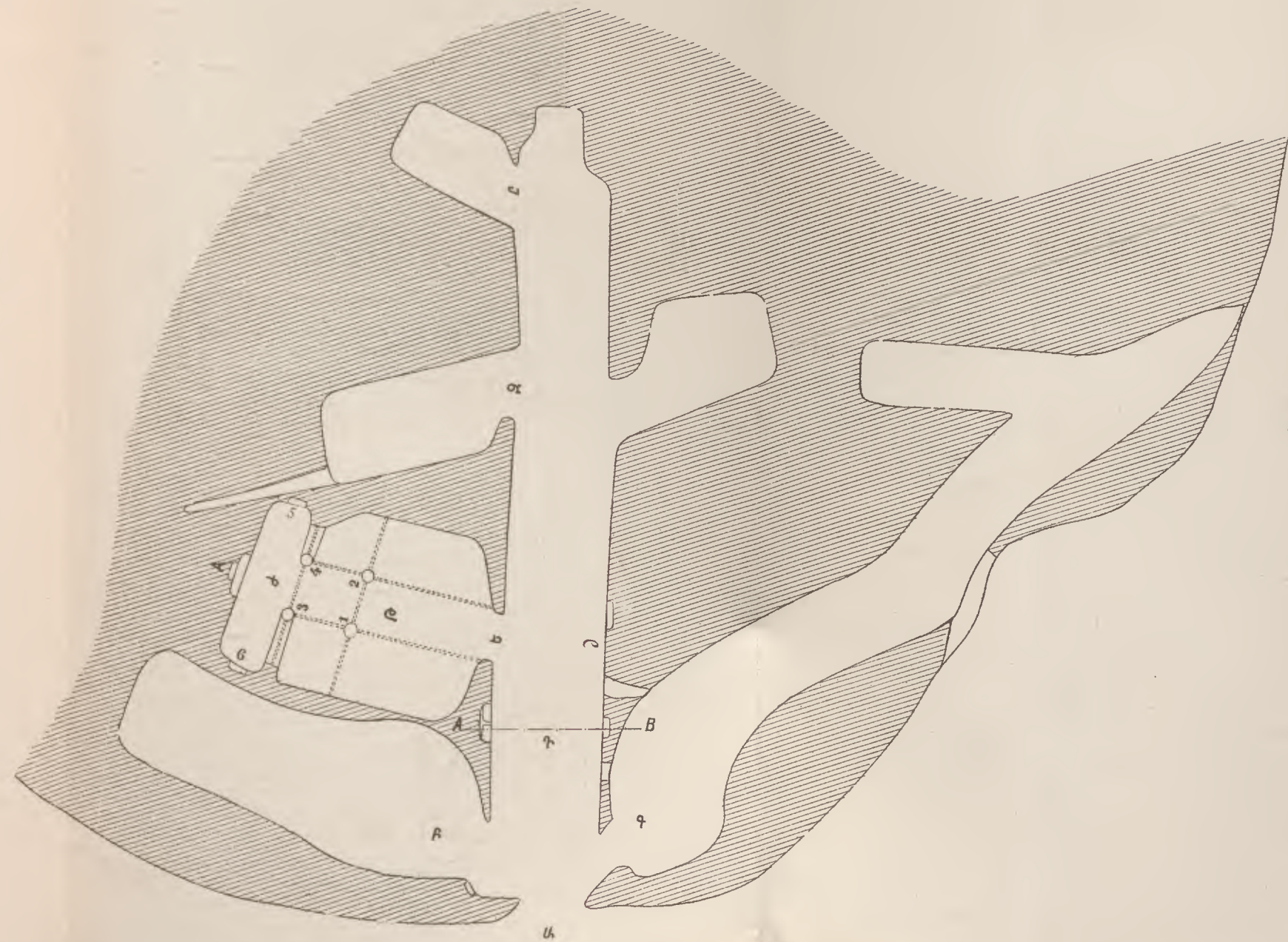
«Ապրիլ 30 չարաթ օրն երեկոյն դէմ հասայ ապառաժ բըլրոյն քովը, հետո ունենալով Պատարագի ամեն սպանները, եւ նորաչէն նեղ ճանապարհին քովը հաստատուած չուանը բռնելով՝ 23 աստիճան սանդղէն վեր ելայ, եւ զաղանի սարսափով մի քառանձաւին առջեւն հասայ: Անդ ճրագներ վառելով, ընկերակցութեամբ Եւրոպացի բարեկամաց ոմանց, քառանձաւին դռնէն (ա) ներս մտայ, զոր այժմ դրեթէ մի մէզը բարձրացուցած են: Անդր մանողին առջեւն կը բացուի ժայռին մէջ փորուած եւ ըստ բաւականի մեծ վայր մը, որոյ երկու կողմն կան իւր երկու սենեակներ մի եւ կէս մէզը բարձրութեամբ եւ գրեթէ երկու մէզը լայնութեամբ (բ. դ.): Այս խորշերն քառանձաւին դռնէն եւս նայելով կը տեսնուին՝ դռնէն անդր թափանցող լուսով Նոյնպէս կը տեսնուի ք կէտէն սկսող գեղեցիկ վիմափոր կամարն, որ կանոնաւոր եւ վայելուչ սրահ մի կը ձեւացունէ ե. գ. է եւ բ. խորշերու առջեւն: Այս ամեն խորշերն մի եւ նոյն բարձրութեամբ յապառաժի փորեալ են, այլ տարբեր, այսինքն 10, 15, 20 հոգի ընդունելու չափ ընդարձակութիւն ունին: Զասոնք զննելէ յետոյ, ընկերացս հետ եւ ճրագի ձեռին կ'ուզողունք այրին արեւելեան կողմն՝ եւ խորշը մեծ ուշադրութեամբ զննելու: Խորշին բերանն ի վիմէ փորեալ մի մէզը լայն եւ մի եւ կէս մէզը բարձր շատ կանոնաւոր համեմատութեամբ եւ գեղեցիկ անկիւններով եւ զարդերով քանդակուած դուռ մի կայ (տե՛ս ձ). զրան աջ կողմն փոքր ծակ կամ խորշ մի երկուքի բաժնուած, եւ որոս վրայ քարին մէջ փորեալ ձուկ մի կը տեսնուի (b), եւ ձախակողմն հրեշտակ մի (տե՛ս c), եւ զրան ճիշդ դիմացն սրահին պատին վրայ (տե՛ս d) յունական խաչ մի, եւ խաչին երկու կողմն յունական α եւ ω (ալֆա եւ օմէգա) զբերնու— Այս քանէն ներս մանողին առջեւն կը բացուի իւր երեք մէզը քառակուսի սրահ մի (տե՛ս թ)՝ գեղեցիկ արուեստով եւ ի վիմէ փորեալ որմերով եւ ձեղունով, որոյ յատակէն մինչեւ ցձեղունն կը բարձրանան չորս հաս գեղեցիկ սիւններ՝ նոյն-

պէս ի վիմի փորեալ, եւ որք գեղեցիկ խաբիսիներով եւ խոյակներով զարդարեալ՝ (տե՛ս 1,2,3,4). կը ձեւացունեն կանանաւոր եւ վայելուչ քառակուսի մի, որ թերեւս իբր ատեան կը ծառայէր: Թէ՛ չորս սեանց վրայ եւ թէ՛ ի ձեղունն քանդակեալ նուրբ եւ կարի գեղեցիկ զարդերն արդարեւ տեսողաց զարմանք կը պատճառեն: Վերջապէս տառն հարիւրամէդր (սանդիմէդր) բարձր աստիճան մի կը բաժնէ բւմը (տե՛ս Ժ) գաւթէն, որոյ վերջն կիսաբոլոր եւ մի մէդր բարձր եւ ի վիմի փորեալ սեղան մի կայ (տե՛ս A), եւ սորա ձախակողմն վիմափոր թիկնաթոռ մի (տե՛ս 5), որոյ վրայ բազմոզին գլուխն եւեթ կը տեսնուի ի գաւթին գանձողներէն, եւ գիմացի կողմն փոքրիկ սեղան մի, որ Սուրբ Պատարագի մատուցման կարեւոր իրերը կըրնայ ամփոփել (տե՛ս 6), միով բանիւ գեղեցիկ եկեղեցի կամ մատուռ մի հանդերձ սեղանով, որոյ վրայ Սուրբ Պատարագը մատուցանելու համար բաւական էր միայն դնել վիմաքար, խաչելութիւն, աշտանակ եւ ծածկոց: Մատրան ներքին կողման դադափար մը կրնայ տալ (Ժա.) պատկերն»։— Արդ վերոյիշեալ Դեր, Պահպանեան վարդապետն, ներկայ տարուոյս Մայիս ամսոյ. ն. տ. առաջին օրն, որ էր Նոր Կիւրակէ, Սուրբ եւ անմահ Պատարագը մատուցած է այդ վիմափոր Մատրան մէջ, ի ներկայութեան յիսուն եւ եօթն Եւրոպացի արանց եւ կանանց, որք մեծաւ ջերմեւանդութեամբ, մխիթարութեամբ եւ ուրախութեամբ զգածեալ էին, տեսնելով զի իրենց նախնեաց հաւատոց խորհուրդք, յետ այնչափ դարուց, մի եւ նոյն սեղանի վրայ կը պաշտուէին: Պատարագին աւարտելէն յետոյ յիշեալ Եւրոպացիք, իրենց ուրախութիւնը յայտնելու համար, ուրախութեան երգերով բլրոյն ստորոտն քսան եւ մի ական պայթեցուցին, եւ այս ցնծութիւնն տեւեց մինչեւ ցերեկոյ՝ գեղեցիկ մարգագետիններու վրայ:— Այժմ նորագիւտ Մատուռն բաց է, եւ ամեն փափաքողք կարեն այցելել, եւ ազօթել Տեառն Մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Սուրբ Սրտին Պատկերին առջեւ, որ կախեալ է Սեղանի որմոյն վրայ: Երբ երկաթուղոյ շինութիւնն աւարտի, այցելուք պիտի կարենան մի ժամուան մէջ յԱնկիւրիայէ հոն հասնիլ. իսկ ի Կ.— Պօլսոյ դէպ ի յԱնկիւրիա՝ զացող ճանապարհորդք շողեկառաց մէջէն պիտի կարենան տեսնել, Գէսիք.— Թաշ կայարանին մօտ եւ իւրեանց աջակողմն գանձող բլրոյն վրայ հաստատուած Խաչ մի, որ իրենց պիտի յայտնէ թէ անդ է նորագիւտ վիմափոր հինաւուրց Մատուռն:

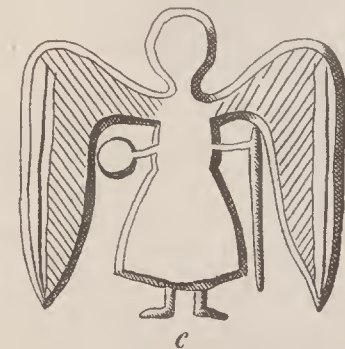
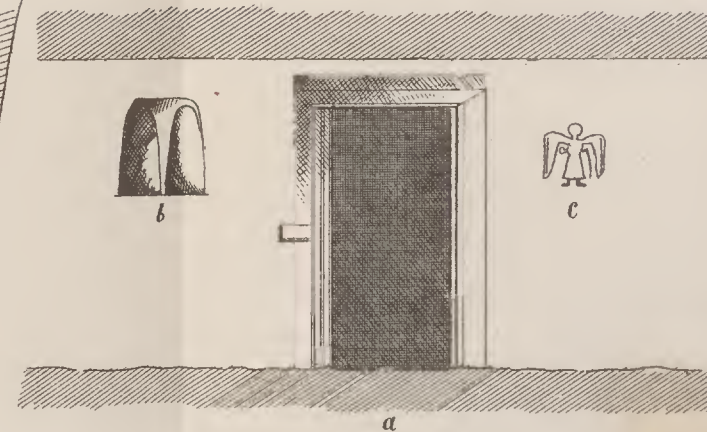
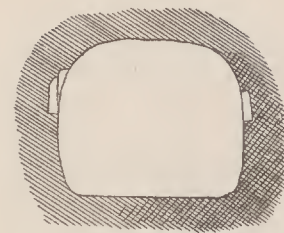
Ն. Մ. Վ. Ա.

(44)

Coupe AB.

ՈՒՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆ

Ի ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՍ

ԱՄԷՐԻԿԱՅ

Կարդինալ Կիպլենս (Gibbons) ուղղափառութեան ի Միացեալ Նահանգս Ամէրիկոյ ըրած յառաջագիմութեան վրայ կարելիարեւոր յօդուած մը հրատարակած է ամէրիկեան թերթի մը մէջ:—Յիշեալ ծիրանաւորն ղիտել կու տայ թէ, մինչ յամին 1790 ուղղափառք 32,000 էին յԱմէրիկա, այսինքն ժողովրդեան 1107.դ մասն, այսօր իրենց թիւն առ նուազն է 10 միլիոն, որ է ըսել 1/6դ մասն ամբողջ ժողովրդեան Միացեալ Նահանգաց: Ստոյգ է թէ Ուղղափառաց այսչափ բաղմանալուն զլիաւորն պատճառն գաղթականութիւնն է: 1876էն յառաջ Իռլանտացի գաղթելոց թիւն երկու միլիոն էր: Գերմանացիք եւս սկսան դադարել ի Միացեալ Նահանգս, որոց մեծ մասն ուղղափառ է: Քանի մի տարիէ ի վեր Գերմանացի գաղթականք առաւել են թուով քան թէ Բրիտական Կղզիներէ գաղթեալք: Չարդիս Իտալիա եւ Հունգարիա ի միասին Գերմանիայէ եւ Իռլանտայէ Կուղղափառութեան կու տան, եթէ ատենց իւրաքանչիւրն առանձին առնուի: Ուղղափառ ժողովրդեան հոգեւոր պիտոյից համապատասխանելու համար կղերն եւ Եկեղեցիք կը բաղմանան ամեն օր: Դար մի յառաջ Միացեալ Նահանգաց մէջ Եպիսկոպոս մի միայն կար, որում կ'օժանդակէին Երեսունի չափ Քահանայք: Այսօր 13 Արքեպիսկոպոսք, 73 Եպիսկոպոսք, 8,300 Քահանայք եւ 7,500 Եկեղեցիք կան անդ: Ուղղափառ քաղաքացիք առատ նուերներով կ'օգնեն պահպանութեան այն ամենայն հաստատութեանց, որք յօդուած իրենց Եկեղեցւոյ հիմնեալ են: Թէպէտեւ ասոնցմէ սակաւք եւեթ Ամէրիկացի Միլիոնատէրներուն դասէն են, սակայն բաղմաթիւ են հարուստք եւ մեծամասնութիւնն ղիւրակեաց եւ

ունեւոր է: Երբ Ճորճթաունը (Georgetown) վարժարանն հիմնեցաւ, 100 աղլարի նուէր մի առատաձեռնութիւն կը համարուէր. քանի մի տարի յառաջ, երբ Վաշինկթընի Համալսարանն հիմնուեցաւ, 10,000,—20,000,—50,000,—եւ 100,000 աղլարի նուէրք արտաքոյ կարգի բան մը չէին, մինչեւ 300,000 աղլարի (1 1.2 միլիոն ֆրանք) նուիրատուութիւն մի եւս տեղի ունեցաւ: Մինչսօթա Նահանգին Ս. Պօղոս քաղաքէն Բողոքական մի, որոյ կիներն զաւակներն ուղղափառ են, Սյըրանտ (Yreland) Եպիսկոպոսին ձեռքն յանձնեց 500,000 աղլար, զորս կը նուիրէր եկեղեցական դաստիարակութեան եւ կրթութեան համար հաստատութիւն մի հիմնելու նպատակաւ:

Աշխարհական ուղղափառք ոչ միայն իրենց ձեռնարկութեանց մէջ կը յաջողին, այլ եւ տղանքն ընկերական եւ մտաւորական շարժման մեծապէս կը մասնակցին: Իրենց տեսութեանց ճշդութիւնն եւ սկզբանց անարատութիւնն քաջ խել ծանուցեալ են եւ իրենց վարչական յաջողակութիւնն զրեթէ առակ եղած է: Այգօրինակ եւ այգչափ խրախուսիչ նշանաց մէջ, որովք կը ներկայանայ Միացեալ Նահանգաց Ուղղափառ Եկեղեցւոյն սպագայն, կայ հատ մի, որ ի վեր քան զամենայն կարէ վստահութիւն ներշնչել ի մասին դաստիարակութեան: Ի Միացեալ Նահանգս կը գտնուին 35 եկեղեցական ընծայարանք կամ կղերանոցք, 102 վարժարանք, 600 գիշերօթիկ Ուսումնարանք Օրիորդաց: Նախնական դաստիարակութիւնն եւս հսկայաքայլ յառաջ կ'երթայ: Ուղղափառ Ժողովրդագրութեան դպրոցաց թիւն է 4000, եւ աշակերտաց թիւն 533,000 ի կը համնի: Միացեալ Նահանգաց ամեն ուղղափառ հաստատութիւնք դաստիարակութեան ի միասին առեալ 800,000 աշակերտաց յարգելի թիւ մը կը հրահանգեն: Վաշինկթընի Համալսարանն արդի դաստիարակութեան եղանակը կը պոսակէ: Այս մեծ հաստատութիւնն, որ տակուին ի խանձարուրս կրնայ համարուիլ, երկրին սպագայ հանդամանաց վրայ զօրաւոր ազդեցութիւն մի գործածելու սահմանեալ է:

Ն. Մ. Վ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ԱՄԷՐԻԿԱՅ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԴԱՑ ՄԻ ՈՒՂՂԱՓԱՌ

ԾԵՐԱԿՈՒՏԻ ԱՆԴԱՄԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒ

ԹԻԻՆՆ

Ամերիկոյ Միացեալ Նահանգաց Հասարակապետութեան
Կառտատութենէն ի վեր՝ այս առաջին անգամն է զի կրօնական
ուղղափառ արարողութիւն մի տեղի ունեցաւ Ծերակուտին մէջ,
Վիրգինիոյ Նահանգին ծերակուտի անդամ Պ. Պարպուրի յուղար-
կաւորութեան առթիւ:

Առկորութիւն է զի ի Վաշինկթըն մեռնող ծերակուտի ան-
դամոց յուղարկաւորական պաշտօնն զառաջինն կը կատարուի
ծերակուտի սրահին մէջ. ճարտարախօս մը հանգուցելոյն վրայ
զամբանական ճառ մի կը խօսի, ապա յուղարկաւորութիւնն կը շա-
րունակուի այն կրօնքին տաճարին մէջ, զոր հանգուցեալն կը
դաւանէր:

Արարողութեան կատարման որոշեալ պահուն, գումարմանց
սրահին մէջ խոնեալ բազմութիւնն զարմացմամբ տեսաւ զի
Նախագահին աթոռին տոջեւ սպիտակ լաթով ծածկեալ սեղան մի
զրուած էր որոյ վրայ երկու մօմ կը վառէին եւ ի միջի ինչե-
լութիւն մը կար: Արդարեւ տարօրինակ տեսարան մի էր այս
այնպիսի տեղ մի: Եւ ահա զպիւրք կը յառաջեն ինչեւ եւ մո-
մերով, օրհնեալ ջրոյ ամանով եւ բուրվառով, յետ սոցա Քահա-
նայք զդիտաւորեալք եւ Դեր. Քէն, երբեմն Եպիսկոպոս Ռիչ-
մօնտի, այժմ Եպսոփ եւ Մեծաւոր Վաշինկթընի Ուղղափառ
Համալսարանի Դադաղն ծերակուտի սրահին կիսաբոլորին մէջ
տեղ զրուած է, շուրջանակի կը պատեն հանգուցելոյն ազգա-
կանք, Տէրութեանց Դեսպանք, վերին Ատենի Դատաւորք, Գա-
հերէցն եւ Անդամք Երեսփոխանական Ժողովոյ եւ ամբողջ ծե-
րակոյսն: Տէրութեան ամեն Մարմնոց Պաշտօնական եւ հանդի-
սաւոր գումարում մի էր: Ս. Լուի Ժողովրդապետական Եկեղեց-
ւոյ Ժողովրդապետն Մաշտոցին ազօթքները զրուցեց, օրհնեալ
ջրով ցօղեց եւ խնկարկեց դադողը: Ներկայք զխիբաջ յոտին
կը կենային, եւ մեծաւ յարգանօք կը զիտէին այդ վսեմ եւ
տխուր արարողութիւնը:

Քէն Եպիսկոպոսն, Եպիսկոպոսական զգեստուք, անցաւ դա-
զաղին ոտից կողմն, եւ անդ ճարտար բանիւք գեղեցիկ դամբա-
նական ճառ մի խօսեցաւ, զոր այդ խումն այլ ընտիր բաղմու-
թիւնն համակրական մտադրութեամբ լսեց: Ի վերջ դամբանա-
կանի, դադաղն թափօրով տարուեցաւ հանգուցելոյն ընակարանն,
եւ այս թափօրին կ'ընկերանային ամենայն վերոյիշեալ պաշտօ-
նական անձինք եւ Տէրութեան Պաշտօնեայք եւ Նախարարք եւ
Կղերն:

Այս կրօնական արարողութիւնն, որ ծերակուտի Սրահին
մէջ այգօրինակ չքեղութեամբ եւ ամենայն ներկայից կողմէ
ցոյց տրուած այդպիսի յարգութեամբ կատարուեցաւ, կարի մեծ
տպաւորութիւն ըրաւ:

Ն. Մ. Վ. ԱՃԻՄԵԱՆ

Լ Ի Ն Գ Ա Ն Ա Ն Ա Յ Ի Ն

ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆՆ

Մեծարգոյ Հայր Ա. Քլէրպօ, անդամ Սրբոյ Կուսին Մարի-
ամու Անարատ Սրտին Բեղգիական ընկերութեան, Հայր Լին
ձենացի Քահանային առաջի Աստուծոյ պատուական մահուան
վրայ հետեւեալ մանրամասն տեղեկութիւնները կը հաղորդէ:
Հայր Լին չուրջ 55 տարեկան, Արեւելեան, Մոնկոյներուն աւե-
տարանող Եւրոպացի Քարողչաց օգնական ձենացի Քահանայից
մէջ ամենէն առաւել յաջողակն եւ նախանձաւորն էր, եւ որ
1891 թուականին Նոյեմբեր ամսոյն մէջ պատահած մեծ խառնա-
շփոթութեան ժամանակ՝ զոհ եղած է:

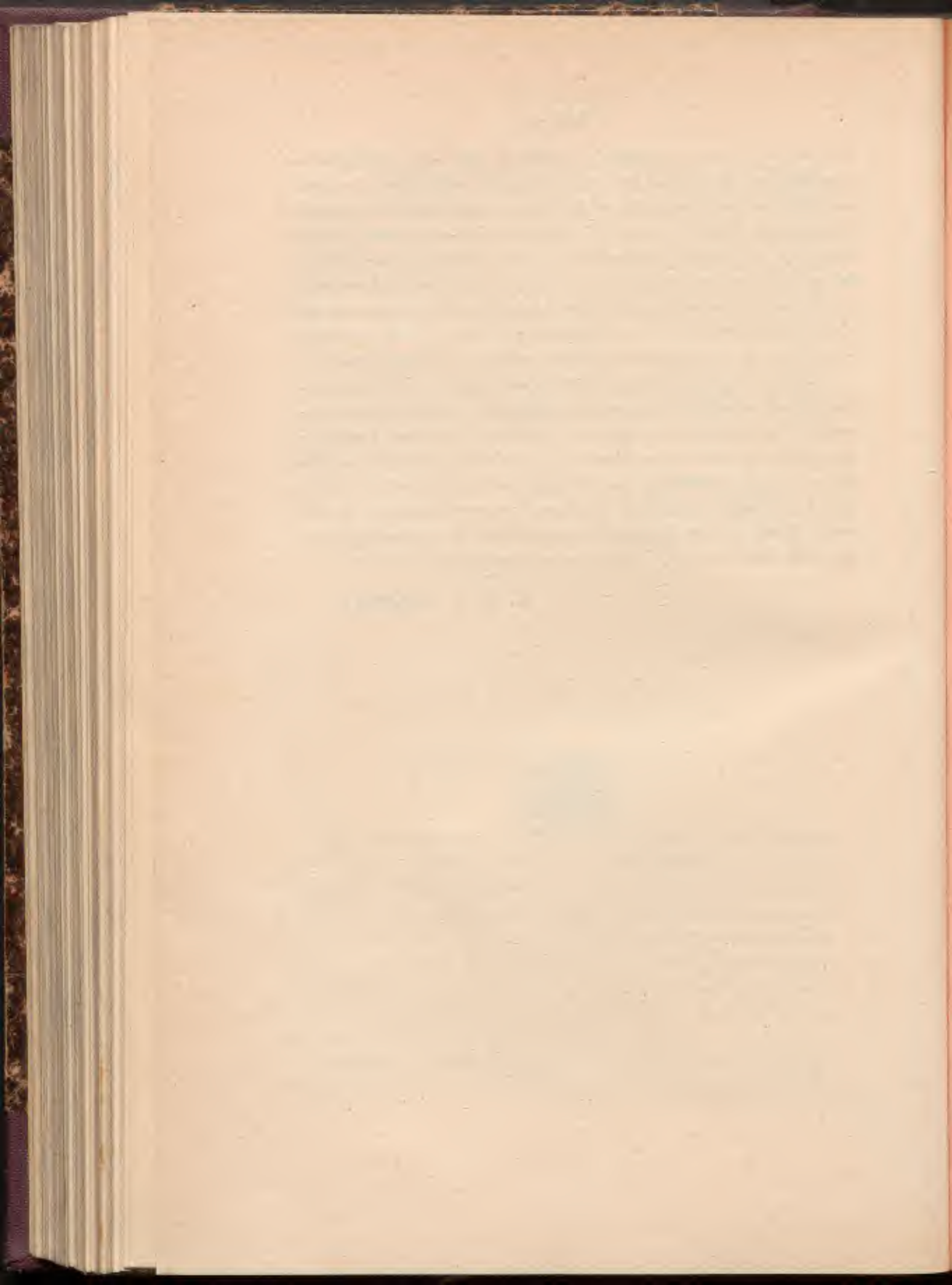
Բազմաթիւ դարձերն, չուրջ 3,000, որք մի տարւոյ միջո-
ցին Բա—Քէսու գաւառին մէջ տեղի ունեցան, ըստ մեծի մասին

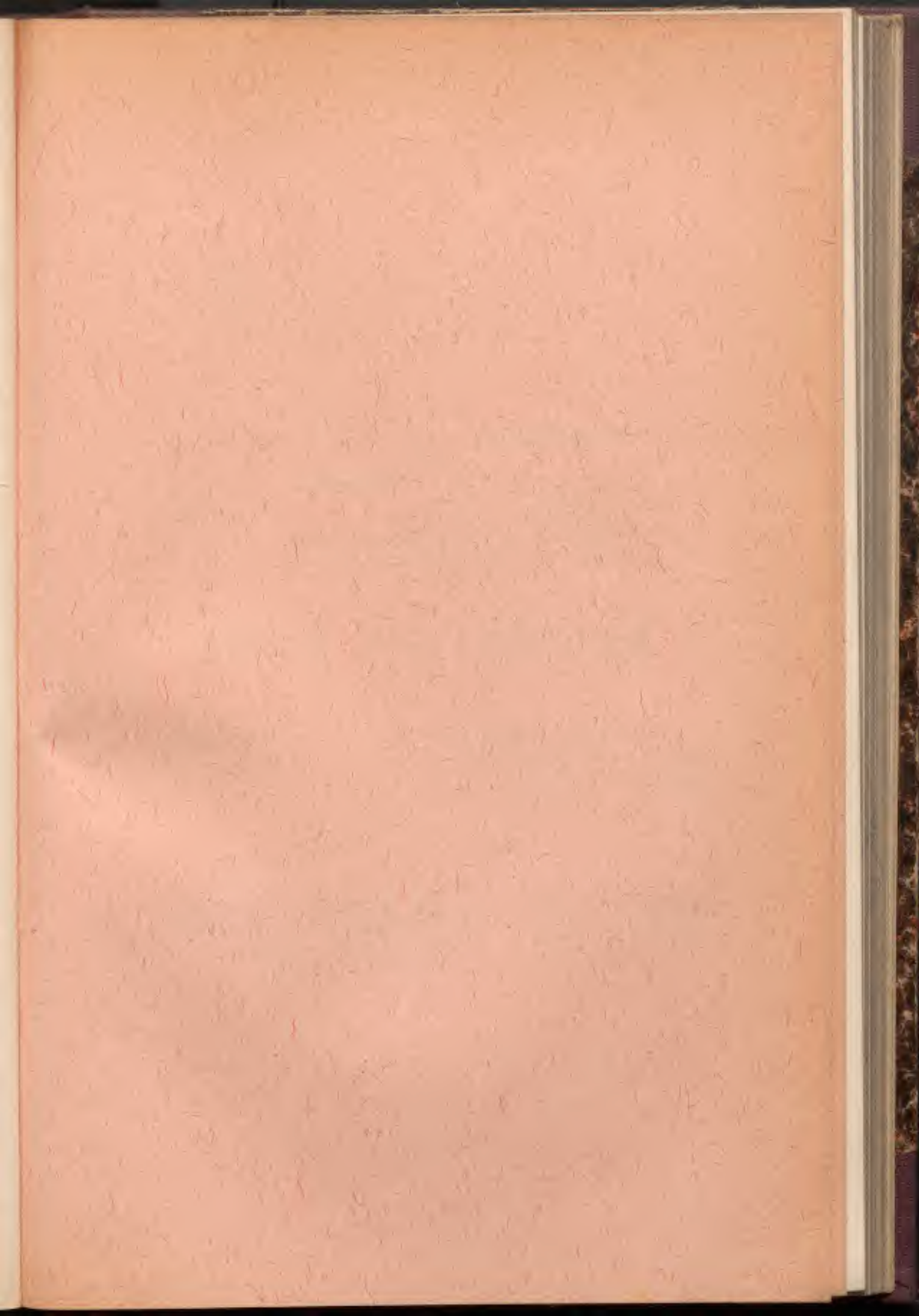
իւր անխոնջ գործունէութեան արդիւնքն էին: Հայր Լին, Ման-
տարիներու հետ վարուելու մէջ ունեցած ճենական ճարտա-
րութեան, Եւրոպացւոյ մի անխարդախ, անկեղծ եւ զուարթ
նկարագիրը կը միացունէր, եւ այնպիսի առատաձեռնութիւն մի,
որով իւր փոքրիկ եւ համեստ ապրուստը ամբողջովին աղքատաց
կը բաժնէր յողորմութիւն: Իւր մարաիրոսութեան մանրամասն
եւ ճշգրտոյն պարագայք Մոնկոլ իշխանէ մը հաղորդուած են
Վան—Տիք Քարողիչ Քահանային. յիշեալ իշխանն այդ քստմնելի
չարչարանաց եւ բարբարոսութեան ականատես վկայ եղած էր:

Հայր Լին դէպ ի առաւօտեան ժամ չորսին (Ը. Ե.) ձերբա-
կալուելով հալածիչներէն, առոնք զինքն իւր զգեստներէն բոլո-
րովին մերկացուցին, եւ մինչեւ ցծագումն արեւու ծառի մը
կապեցին, որ Սան—չէ—քիա—դէ ի լակոսին (կռատան) առջեւ
կը գտնուէր: Քստմնելի եւ անարգական չարչարանքներէ եւ
կուրծը բանալով աղիքները եւ սիրտը բարբարոսաբար խլելէն
հետեւ միայն գլուխը կտրեցին: Հաւանական է զի անագորոյն եւ
վայրենի Զաի—լի—թի—նիւն նորա սիրտը կերած ըլլան:

Ն. Մ. Վ. ԱՃԻՄԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան
Գաւառաց եւ օտար Երկիրներու համար
քղքատարի ծախսն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրատքանշիւր քիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Նեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1